

UDK 811.163.42'282(497.5-3 Šemnica Gornja)

Izvorni znanstveni rad

Rukopis primljen 15. X. 2015.

Prihvaćen za tisak 28. II. 2016.

Ivana Oraić Rabušić
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
ioraic@ihj.hr

IZ SINTAKSE GOVORA ŠEMNICE GORNJE

U radu se prikazuju pojedina sintaktička obilježja govora Šemnice Gornje. Prikaz tih obilježja načinjen je na temelju dostupne literature posvećene kajkavskom narječju i rezultata vlastitih terenskih istraživanja. Rad obrađuje problematiku sintaktičke službe glagolskih oblika, imenskih oblika (sintaktičke službe padeža), pridjeva (primjerice u predikatnoj službi), zatim priloga i prijedložnih izraza uz prijelazne glagole s ciljnom usmjerenošću i dr. Pri obradi gramatičkoga ustrojstva rečenice naglasak se stavlja na analizu subjekta i atributa. Potom se kratko analiziraju dvije preoblike gramatičkoga ustrojstva rečenice (nijekanje i pitanje) te red riječi (osobito položaj zanaglasnica).

1. Uvod

Istraživanje sintakse kajkavskih govora dosad nije bilo u velikoj mjeri zastupljeno u cjelokupnom istraživanju hrvatskih narodnih govora. U ovom će se radu iznijeti pojedina sintaktička obilježja govora Šemnice Gornje¹. Kako fonološki opis toga govora već postoji², na početku rada izdvojiti će se njegova glavna fonološka i morfološka obilježja kao uvod u daljnju sintaktičku analizu.

¹ Ispitanici su bili izvorni govornici govora Šemnice Gornje: Štefanija Oraić, rod. Risek (88 godina), Franjo Oraić (86 godina) i Dragutin Oraić (62 godine), kojima i ovom prilikom iskreno zahvaljujem.

² Više v. u Oraić Rabušić (2009).

1.1. Fonološka obilježja

– naglasni sustav – prema Ivšičevoj podjeli kajkavskoga narječja govor Šemnice Gornje³ pripada prvoj skupini konzervativnih govora, koja je „starija kajkavska sa čuvanjem razvijenog metatonijskog $\hat{}$ (tip: *posêkel – posèkli*)” (Ivšić 1996: 69), a unutar te skupine pripada starijoj kajkavskoj grupi s oksitonezom (I₂)⁴. Prema novijim podjelama⁵ govor pripada bednjansko-zagorskomu dijalektu.

– tri naglasaka: jedan kratki i dva duga, jedan dugi sa silaznom intonacijom (cirkumfleks) i jedan s uzlaznom intonacijom (akut), a uz njih se pojavljuje i prednaglasna dužina na slogu neposredno pred kratkim naglaskom

– prisutnost zamjenice *kĕ* (*kĕj*⁶)

– zamjena polaznoga *o* zatvorenim *e* u određenim uvjetima tipa a) u nena-glašenoj ultimi: *mĕste*, *mĕse*, *zĕrne* ‘zrno’, pridjevi *ļiĕpe*, *tòple*, prilozi *pūne*, *dòbre* i sl.; b) u kratkoj naglašenoj ultimi: *sĕlĕ*, *pīsmĕ*, *vīnĕ*, *mļiĕkĕ*

– nema prejotacije inicijalnoga *o*: *òteç*, *òke*, *òbluk* ‘prozor’, gl. pridjev radni m. r. *okrĕnùl*

– proteze su sljedeće: a) protetsko *v* dolazi ispred *u* i ispred refleksa stranjnega nazala: *vùjĕc* ‘ujak’, *vùš*, *vùxe*, *vučiteļ*, *vučiteļica*, *vùsnice*, *vùške* ‘usko’, *vùzel* ‘uzao, čvor’; b) samoglasnik *a* ima protezu *j* u primjerima: *Jāna*, *Jānine*, *Jālža*; c) ispred slogotvornoga *r* koji se nalazi na početku riječi proteza je *x*: *xĕrjā* ‘hrđa’, pridjev s. r. jd. *xrjāve* ‘hrđavo’, *xĕrš* ‘raž’, 3. l. jd. prez. *xĕrže* ‘hrže’

– u sustavu postoje dva para afrikata *č – ĉ* i *c – ç*, a između članova svakoga para postoji opreka po zvučnosti

– na mjestu prefiksa *vb-/vč-* te *u-* stoji spirant *x*: *xmĕti se*, *xmrĕti* ‘umrijeti’, *xtopiti*, *xnĕsti* ‘unijeti’, *xnuk*, a isti se glas pojavljuje i kao prijedlog na mjestu nekadašnjega *vč*: *x zĕmļu*, *xù ĩĕga*, *x nĕbe*

– lateral *l* zamjenjuje se glasom *ļ* najčešće ispred prednjih samoglasnika: *ļipa*, *viļica*, *ļistje* ‘lišće’, *ļesica* ‘lisica’, *gļibuōki* ‘dubok’, *zvļiĕči* ‘izvući’, *sļiĕči* ‘svući’, *žāļec* ‘žalac’, *stiuōļec* ‘stolac’

– staro palatalno *r* dalo je slijed *rj* između dvaju samoglasnika: *škārje*, 3. l. jd. prez. *uōrjĕ* ‘ore’, *večĕrja*, *zōrja*, *prigovārjāti*, *zagovārjāti*.

³ Služimo se uporabnim likom imena mjesta, a službeno je ime Gornja Šemnica, dakle s izmijenjenim poretkom sastavnica. Mještani svoje mjesto zovu *Šĕmļica Gūōrņa*.

⁴ O razlikama u odnosu na taj naglasni sustav v. više u Oraić Rabušić (2009).

⁵ Više u Lončarić (1996: 141–148).

⁶ Dijalektološki znakovi pripremljeni su s pomoću sustava za unošenje ZRCola (<http://ZR-Cola.zrc-sazu.si>), koji je u Znanstvenoistraživačkom centru SAZU-a u Ljubljani (<http://www.zrc-sazu.si>) razvio dr. Peter Weiss.

1.2. Morfološka obilježja

Imenice muškoga roda

- množina je kratka, neproširene osnove: *gólubi*, *stuōlī* ‘stolovi’, *vuōlī* ‘volovi’
- u G mn. karakterističan je nastavak *-of*: *pīesof* ‘pasa’, *stuōlcof* ‘stolaca’, *bīkof*
- vokativ je jednak nominativu, tj. nestao je kao poseban padež
- nema razlike u I jd. između palatalnih i nepalatalnih osnova (*z mūžem*, *stuōlēm*)
- u I mn. nastavak je *-i* ako slog s nastavkom nije naglašen: *s kuōni* ‘s konjima’, *s pīesi* ‘sa psima’, a ako je pak taj slog naglašen, nastavak je *-mi*: *zubmī*, *z deǰčēcmī*, *z ľudmī*.

Imenice srednjega roda

- nominativ, akuzativ i vokativ imaju jednake oblike u jednini, a takav je slučaj i s oblicima tih padeža u množini
- većina imenica u G mn. ima nastavak *-i* (*rēbri*, *sēlī* i dr.) pod utjecajem imenica I-osnova, uz koji supostoji *-ø*: *mīest*, *dērf* ‘drva’, *jājec* i sl.
- u L mn. uočava se nestanak krajnjega *-h* iz staroga nastavka (*na jājce*, *pri rēbre*)
- većina imenica u I mn. čuva stari nastavak *-i*.

Imenice ženskoga roda A-osnova

- u G mn. čuva se stari nulti nastavak A-osnova (*glāf*, *nuōk* ‘nogu’, *bāp* ‘žena’), a prema I-osnovama dolazi *-i* (*kānti*)
- D i L jd. i u palatalnih i u nepalatalnih osnova imaju stari nastavak *-e* iz nepalatalnih osnova (*kāčē* ‘zmiji’, *na rūkē*)
- u D i I mn. čuvaju se stari nastavci *-am* i *-ami* (*k rácam* ‘k patkama’, *s púcami* ‘s djevojkama’)

Imenice ženskoga roda I-osnova

- u I jd. nastavak *-ul-ju* jest naglašen (*s krvlū*, *kokošjū*)
- u I mn. nastavak je *-jami* (*š čerjāmi* ‘s kćerima’, *s kokošjāmi*) prema A-osnovama.

Neodređeni pridjevi pojavljuju se samo u službi imenskoga predikata, no ne uvijek⁷.

Ne postoje aorist i imperfekt.

⁷ O tome v. više u ostatku teksta.

2. Sintaktička obilježja govora Šemnice Gornje⁸

2.1. Glagoli

2.1.1. Suznačni glagoli: modalni glagoli i njihova uporaba

Česta je uporaba glagola *znati*, *dati* i *kaniti* u modalnom značenju u aktivnom i pasivnom obliku:

Ivek je znâl iti pëšicë na pòsël.; Jâna je priëdi fûrt znâla dëlati štrûklë. ‘Ana je prije uvijek znala praviti štrukle.’; *Znâlë së iti x cîrkvu sâku nedëļu.* ‘Znalo se ići u crkvu svaku nedjelju.’; *Znâlë së xvëçer tâncati i popiëvâti.* ‘Znalo se navečer plesati i pjevati.’; *Nië së dâl nagovârjâti.; E kâniš duõjti sim?* ‘Kaniš li doći ovamo?’; *Dë si kânila spâti?*

Na temelju primjera zaključuje se da se modalni glagol *znati* u pasivnom obliku najčešće rabi za pripovijedanje događaja iz prošlosti.

2.1.2. Sintaktičke službe i značenja glagolskih oblika

2.1.2.1. Lični glagolski oblici

Od ličnih glagolskih oblika rabe se sljedeća glagolska vremena: prezent (*Glëdîm tëlëviziju.; Sâme xõjdiju okuõlu.* ‘Samo hodaju okolo.’), perfekt (*Uõpâl je xçëre.* ‘Pao je jučer.’; *Spomîñali smë së cîëlu vudiënku.* ‘Razgovarali smo cijelo popodne.’), pluskvamperfekt koji se tvori od perfekta pomoćnoga glagola *biti* (*Jâkë së jë bil xvûdril.* ‘Jako se bio udario.’; *Tâk jë bila jâxkala...* ‘Tako je bila jaukala...’), futur⁹ (*Zûtra bum îšla zâdrugu.* ‘Sutra ću ići u trgovinu.’; *Bumë îšji k mëši?* ‘Hoćemo li ići na misu?’) i glagolski načini: imperativ (*Nâjtë tuõ dîrâti.; Nâj povîdâti bedastuõçë.* ‘Ne govori gluposti.’), kondicional prvi (*Pojiëla bi si nêkë tuõpluga.*), kondicional drugi (*Bil bi vam së xjâvil, ali nië îmël çajta.* ‘Bio bi vam se javio, ali nije imao vremena.’), optativ (*Žîvëlî!; Buõk vas poživël!*).

Uobičajena je uporaba imperativa glagola *dati* i *iti* uz imperativ glavnoga glagola: *Dëj tuõ naprâvi!; Dëjtë tuõ ziëmîte!* ‘Uzmite to!’; *Dëj si slîëçi kapût.* ‘Svući kaput.’; *Xõjtë si spitë vînâ.* ‘Popijte vina.’; *Xõjdi dîëni viëš prât.* ‘Stavi prati odjeću.’; *Xõjtë zmuõlîte.* ‘Izmolite.’

⁸ Opis sintaktičkih obilježja načinjen je prema koncepciji gramatike Silića i Pranjkovića (2005).

⁹ U kajkavskom narječju postoji samo jedan futur, koji se tvori od svršenoga prezenta pomoćnoga glagola *biti* i glagolskoga pridjeva radnog.

U 3. l. jd. perfekta povratnih glagola u pravilu se pojavljuje enklitički oblik pomoćnoga glagola *biti*: *On se je smėjal.*; *Bábica se je oprála.*; *Driève se je súšile.* ‘Drvo se sušilo.’. Međutim u pasivnim i bezličnim konstrukcijama taj se oblik katkad gubi: *Pri bogātušę se korúza okâpala.* ‘Kod bogataša se okopavao kukuruz.’; *Blâge se těržilę x četěrtek.* ‘Stoka se prodavala četvrtkom.’; *Bile je prâve vesęļę da se išļę x brâtvu.* ‘Bilo je pravo veselje kad se išlo u berbu.’.

Osim u apsolutnoj uporabi spomenuta vremena i načini pojavljuju se i u relativnoj uporabi: prezentom se može izreći budućnost (*Zútra putųjęmę jáke râne.*; *Mâm se vęrnęm.* ‘Odmah ću se vratiti.’), kao i prošlost¹⁰ (*Pęrvę su dęlaļi i únda xvúdiri po pijáčę.* ‘Prvo su radili i onda „udarili” po piću.’; *Rękel je da ga boļi nóga, ali sęjęņę xvúdiri po táncu.* ‘Rekao je da ga boli noga, ali svejedno je počeo plesati.’; *Biļi smę pri nę i najęmput óna xvúdiri x pláč.* ‘Bili smo kod nje i odjedanput ona počne plakati.’; *Pęrvę su se tūkļi, a únda xvúžgi po pęsma.* ‘Prvo su se tukli, a onda „udarili” po pjesmama.’); konstrukcijom *da* + perfekt izriče se zapovijed (*Da si sę pūoję!* ‘Da si sve pojeo!’; *Da si mâm dóšla sim!* ‘Odmah dođi ovamo!’); kondicionalom prvim izražava se prošlost, točnije radnje koje su se u prošlosti ponavljale (*Zbúdiļi bi sę râne i išļi na nřvu.* ‘Rano smo se budili i odlazili na njivu.’; *Čakaļi bi ga sâki dâñ dók nř dósęļ.* ‘Čekali smo ga svaki dan dok nije došao.’); futurom je moguće izreći molbu (*Butę mi posúdiļi mójtiku?* ‘Hoćete li mi posuditi motiku?’) i dr.¹¹

Rabe se i pasivni oblici. Riječ je o dvama načinima tvorbe pasiva: 1. pomoćnim glagolom *biti* i glagolskim pridjevom trpnim: *Sę je napravļęņę.* ‘Sve je napravljeno, učinjeno.’; *Tâ kęrpa je xíčęna.* ‘Ta je krpa bačena.’; *Stól je priprâvļęñ.*; *Kúpica je potręņa.* ‘Čaša je slomljena.’; 2. oblikom *se* i aktivnim oblicima glagola: *Tųj bļizu sę zıda xřža.*; *Męsę sę zdęj pęčę.* ‘Meso se sada peče.’; *Tâ dęska sę fúrt zdřžę.* ‘Ta se daska uvijek diže.’. Često se rabe pasivne konstrukcije s glagolom *imęti* u perfektu, u kojima se govori o daljoj prošlosti: *Imęļę sę je mâļę pri xřžę.* ‘Imali smo malo bogatstva u kući.’; *Imęļę sę je vęč dęcę, vęč blâga, vęč grúnta.* ‘Imali smo više djece, više stoke, više zemlje (zemljišnih posjeda).’.

2.1.2.2. Nelični glagolski oblici

O infinitivu u kajkavskom narječju rečeno je sljedeće: „Upotreba infinitiva u kajkavskim je govorima proširenija nego u drugim našim narječjima.” (Lončarić 1996: 122).

¹⁰ U pravilu se to odnosi na prezent glagola *xvúdriti* i *xvužgâti* u prenesenom značenju. Glagol *xvúdriti* u tom kontekstu znači ‘početi’ ili, prevedeno frazomom, *udariti po čemu* u značenju ‘u velikoj mjeri što činiti’, a glagol *xvužgâti* ima samo potonje značenje. Osnovno značenje glagola *xvúdriti* jest ‘udariti’, a glagola *xvužgâti* ‘zapaliti, upaliti’.

¹¹ Navedena su samo vremena i načini koji su češći u relativnoj uporabi.

U spojevima riječi i rečenicama infinitiv ima različite službe. Dopuna je uz:

a) modalne glagole: *Triēbamę tuō napravīviti.*; *Ę smiējēmeę iti x cīrkvu?* ‘Smijemo li ići u crkvu?’; *Ę si xočęteę nęke spīti?*; *Nęmeę stīgļi skopāti prie diēžā.* ‘Nećemo završiti s kopanjem prije kiše.’

b) fazne glagole: *Pòčęl ję xojđiti x škuōlu.*; *Pòčęlę ję cūręti.* ‘Počela je padati kiša.’; *Pręstāļi su sę spomīnāti.* ‘Prestali su razgovarati.’; *Čīstę ję pręstāl jęsti i pīti.* ‘Potpuno je prestao jesti i piti.’

c) glagole mišljenja, govorenja i sl.: *Mīsļimeę si kūpīti nuōvu āltu.* ‘Razmišljamo o tom da kupimo novi auto.’; *Nīję sę štēļ posvāditi s tuōbu.* ‘Nije se htio posvađati s tobom.’; *Nakānila ję iti k sūsēdem.*

Za isto značenje, odnosno značenje mogućnosti/nemogućnosti da se što učini, postoje dva načina izražavanja:

a) konstrukcija koja se sastoji od pasiva glagola *mòči*, tj. *mòrę sę* kao modalnoga glagola i infinitiva: *Tuō sę nęmrę dōbrę zvļiēči vān.* ‘To se ne može dobro izvući van.’; *Tiē kolāč sę mòrę napravīviti jāķę bēržę.* ‘Taj se kolač može napraviti vrlo brzo.’

b) konstrukcija koja se sastoji od 3. l. jednine glagola *biti* i infinitiva modalnoga glagola *mòči* uz infinitiv glavnoga glagola: *Xtenuōči ję bilę mòči spāti.* ‘Sinoć se moglo spavati.’; *Tuō nīē mòči napravīviti.* ‘To se ne može napraviti, učiniti.’; *Xū tę kādę nīē mòči oprāti sę.* ‘U toj kadi ne može se okupati.’

Spomenuto se značenje izriče i konstrukcijom koja se sastoji od 3. l. jednine glagola *biti* i infinitiva glavnoga glagola: *Sērņę nīē bilę vidęti, aļi ju ję bilę čūjti.* ‘Srnu nismo mogli vidjeti, ali smo je čuli.’

Uz glagol *triēbati* kao modalni glagol dolazi dopuna u infinitivu: *Triēbam iti zūtra x Krāpinu.*; *Triēbatę sę pomoļiti i mūčāti.* ‘Trebate se pomoliti i šutjeti.’; *Nīesu sę triēbaļi xjavīti.* ‘Nisu se trebali javiti.’

Infinitiv se često rabi uz prijedlog *za* kao dio atributa: *smęsa za palačinkę dęļati*; *kęrpa za puōdę rībati* ‘krpa za brisanje podova’; *nōš za krūjęķ ręzati*; *vōda za pīti.*

Također se uz glagole koji označuju mišljenje, osjećanje, percipiranje kao dopuna uz objekt u akuzativu osim *kako*-rečenice pojavljuje i infinitiv: *Vidęl sam ga xojđiti okuōlu.*; *Čūla sam ga popīēvāti xīžę.* ‘Čula sam ga kako pjeva u kući.’; *Ględęl sam ga kopāti x tęrsju.* ‘Gledao sam ga kako kopa u vinogradu.’; *Spāzila sam ju kāk jęmļę korūzu jęmpudęķ.* ‘Jedanput sam je opazila kako uzima kukuruz.’

Slijedi nekoliko primjera glagolskoga priloga sadašnjega¹²: *stojčč/stojččki, ležčč/ležččki, sedčč/sedččki, pláčuč, žmirčč/žmirččki, klečččč*. Silić i Pranjković (2005: 198) napominju da glagolski prilog sadašnji najčešće ima značenje koje odgovara značenju vremenske surečenice s veznikom *dok* (*Mišlila sam si ó tabe sedčč túj*. ‘Mislila sam o tebi dok sam sjedila ovdje.’), ali se tomu značenju mogu pridružiti i nijanse načina (*Pláčuč je dóšla.*; *Nīesam věč móгла zdržati klečččč*. ‘Više nisam mogla izdržati klečeći.’), uvjeta (*Ni klečččč nē bu postâla vrēdneša*. ‘Neće postati vrednija ni ako bude klečala.’) i uzroka (*Nīe ga zaglēdala žmirččč*. ‘Nije ga ugledala jer je žmirila.’).

2.2. Imenski oblici

2.2.1. Sintaktičke službe i značenja padeža

NOMINATIV

Nominativ s česticom *kak* dolazi uz neke pridjeve kao dio poredbene konstrukcije: *bēdast kâk nuōč* ‘glup kao noć’; *črlēni kâk pâprika* ‘crven kao paprika’; *Poglēj ga, žif je kâk srēbre*. ‘Pogledaj ga, vrlo je živ.’.

Osim u službi subjekta, koji je primarna služba nominativa u rečenici, taj padež dolazi i u službi predikatnoga imena: *Bil je duōbri čovek.*; *Ōn je čisti bēdâk*. ‘On je potpuno glup čovjek.’; *Dūge je bila vučiteljica x Râdoboje*. ‘Dugo je bila učiteljica u Radoboju.’.

Imenski je dio predikata uz semikopulativne glagole u nominativu: *Nâj se dēlati bēdâk.*; *Postâli su ták gērdi lūdi*. ‘Postali su jako zločesti ljudi.’; *Postâla je prâva bâba*. ‘Postala je prava žena.’; *Sē bu ostâle prâzne da nâs nē bu*. ‘Sve će ostati pusto kad ne bude nas.’.

GENITIV

Slavenski se genitiv često rabi: *Dūge nīe pēkla krūjeka.*; *Zâke si nīe kŭpîl mĭiēkâ?*; *Nīesu sējâli šenice*. ‘Nisu sijali pšenicu.’; *Nigdâr nīe čital novîn*. ‘Nikad nije čitao novine.’; *Dēneš nīe skâpala kumpîerâ*. ‘Danas nije vadila krumpir iz zemlje.’.

Uz upitno-odnosne i neodređene zamjenice rabi se genitiv: *Nēke ĩēpuga bum ti kŭpîl*. ‘Nešto lijepo ću ti kupiti.’; *Ě imaš kē čērnuga za obĭiēči?* ‘Imaš li odjenuti što crno?’; *Nič pamētnuga nīe povēdal*. ‘Ništa pametno nije kazao.’.

¹² Glagolski prilog prošli ne postoji u govoru Šemnice Gornje.

Posvojnost se najčešće izražava genitivom s prijedlogom *od*. To je pravilo kada je riječ o posjedniku koji se sastoji od dviju sastavnica (imenica i koja imenska riječ tipa imenica, zamjenica, pridjev): *Nášli smę pīsmę ot tęčęka Józę.* ‘Našli smo pismo tetka Jože.’; *Tuō ję xīza od mōję sęstrę.* ‘To je kuća moje sestre.’; *Xītila sam xlačę ot stāruga dīdęka.* ‘Bacila sam hlače staroga djeda.’. Ako je pak posjednik jednočlan, posvojnost se osim prijedložno-padežnim izrazom *od* + G (npr. *prijāteļ od brāta, štāla ot sūsęda, tęrsję od Zvōņęka* ‘Zvonkov vinograd’) može izraziti i posvojnim pridjevom: *Pīepīčīn gūjčęk* ‘Pepičina svinja’, *tīetīna óprava* ‘tetina haljina’, *sęstrīn šuōs* ‘sestrina suknja’.

Prijedlog *s/z* rabi se i u značenjima kretanja, odvajanja, potjecanja ili sl. koja počinju ili iz unutrašnjosti kakva drugog predmeta ili s gornje, površinske ili vanjske strane kakva predmeta (Silić i Pranjković 2005: 206–207), dakle ablativnoga je karaktera: *Spūstil sę ję z bręga.*; *Vęrnula sę ję s pōsla.* ‘Vratila se s posla.’; *Tuō ję donęsęl s Krāpine.* ‘To je donio iz Krapine.’; *Dōsęl ję škuōlę.* ‘Došao je iz škole.’.

DATIV

Uz dativ smjera rabi se u pravilu prijedlog *k* ili *prema*: *Okręnula sam sę k tębe.*; *Īdęmę k sūsędęm.*; *Muōramę kręnūti prema duōmu.* ‘Moramo krenuti kući.’.

Dativ namjene nalazimo u sljedećim primjerima: *Kūpīli su si nuōvu āltu.* ‘Kupili su novi auto.’; *Obęčāl si ję da bu sę poprāvil.*; *Natočīli su si pūņę kūpicę.* ‘Natočili su sebi pune čaše.’. Riječ je o dativnom obliku povratne zamjenice *sębe*, koji se može zamijeniti bilo kojim drugim padežnim oblikom: *Kūpil mu ję nuōvę stuōlcę.* ‘Kupio mu je nove stolce.’; *Obęčāl mi je da tuō vęč nę dęlal.* ‘Obećao mi je da to više neće raditi.’; *Natočila mu ję mālę suōka.* ‘Natočila mu je malo soka.’. Gore navedeni primjeri mogu se izreći i bez zamjenice *si*: *Kūpīli su nuōvu āltu.*; *Obęčāl ję da bu sę poprāvil.*; *Natočīli su pūņę kūpicę.*

Za razliku od toga, u glagola poput *sęsti si, počīnuti si* ‘odmoriti se’, *lęči si, spīti si* ‘popiti’, *prešpāti si, misļiti si* ‘misliti, razmišljati’, *režmisļiti si* oblik *si* može se tumačiti na dva načina. Ako se promatra u skladu s tradicijom hrvatskoga standardnog jezika, riječ je o nenaglašenom dativnom obliku povratne zamjenice *sebe/se* (Brabec, Hraste i Živković 1958, Barić i dr. 1997, Težak i Babić 2004, Raguž 2010). U tom se slučaju ta zamjenica može tumačiti kao etički dativ. No oblik *si* u navedenim se primjerima može promatrati i kao čestica, kao što je slučaj sa *se* kao dijelom povratnih glagola u pristupu Silića i Pranjkovića (2005: 40)¹³. Podrijetlom je taj oblik zamjenica: „U hrvatskome je

¹³ O jednom od novijih pristupa povratnim glagolima više u Oraić Rabušić (2013).

jeziku RM¹⁴ klitički oblik zamjenice, podrijetlom refleks protoslavenske klitičke refleksivne zamjenice **sę* u akuzativu jednine, koja odgovara polj. *się*, češ. *se*, rus. *-sja* itd.” (Matasović 2011: 6). No u spomenutom pristupu taj se oblik kao dio povratnih glagola smatra česticom i neodvojivim dijelom morfološkoga i leksičkosemantičkoga ustrojstva glagola (Silić i Pranjković 2005: 40). Na taj bi se način i *si* mogao promatrati kao čestica jer je riječ o glagolima uz koje se uvijek pojavljuje taj oblik. Uostalom, čestica *si* u tom slučaju nema ulogu objekta te se stoga i može smatrati dijelom leksema. Takav je slučaj u pojedinim slavenskim jezicima, primjerice češkom jeziku: *myslet si* ‘misliti, razmišljati’, *cenit si* ‘cijeniti’, *brát si* ‘uzeti’, *dohrát si* ‘završiti igru’, *počínat si* ‘odmarati se’, *lehnout si* ‘leći’.

AKUZATIV

Uz prijelazne glagole dolazi akuzativ izravnoga objekta: *Xitil bum tíe stuōļęc.* ‘Bacit ću taj stolac.’; *Děj spěči jěden koláč.* ‘Ispeci jedan kolač.’; *Stěrgala sam papīer.* ‘Isparala sam taj papir.’; *Poglěj oně bábę.* ‘Pogledaj one žene.’; *Doněsla sam jājca s kūrńaka.* ‘Donijela sam jaja iz kokošinjca.’. Ako se uporabi genitiv u tom slučaju, riječ je o partitivnom genitivu: *Posūdi mi peněš.* ‘Posudi mi novca.’; *Děj mi vóde!*; *Xū tom vęrtu ima kumpīerá, męrkvice, šalátę.* ‘U tom vrtu ima krumpira, mrkvice, salate.’; *Skūxęj mi mļīeká.*

U pravilu se rabi vremenski akuzativ, a ne vremenski genitiv: *Bilę ję tuō ovū nuōč.* ‘Bilo je to ove noći.’; *Tuō sę dógodilę lājnsę lęte.* ‘To se dogodilo prošle godine.’; *Tuō lęte nīę bilę šęnlę.* ‘Te godine nije bilo pšenice.’.

LOKATIV

Lokativ s prijedlogom *po* rabi se, između ostaloga, za označivanje razdoblja koje „dobiva značenjsku nijansu ‘svaki’” (Silić i Pranjković 2005: 235): *Nę znam záke fűrt nęke díelaju po neděļa.* ‘Ne znam zašto uvijek nešto rade nedjeljom.’; *Po subuōta sę fűrt xójdilę na grűnt.* ‘Subotama se uvijek išlo raditi na zemlju.’. Kada je riječ o ostalim danima u tjednu osim subote i nedjelje, značenje učestalosti izražava se akuzativom: *Smętję vóziju sámę x tórk.* ‘Smeće voze samo utorkom.’; *X četěrtęk fűrt xójdiu x Krápinu.* ‘Četvrtkom uvijek idu u Krapinu.’.

INSTRUMENTAL

Ne postoji besprijedložni instrumental¹⁵, što znači da su i instrumental sredstva i instrumental daljega objekta uvijek prijedložni: *Pišęm z uōlofku.* ‘Pišem olov-

¹⁴ Povratna oznaka (tzv. *reflexive marker* – RM).

¹⁵ Isto za bednjanski govor utvrđuje Jedvaj (1954: 324), odnosno Gudek (2013: 136) za konjšćinski.

kom.’; *Vòziju se z bečiklîni*. ‘Voze se biciklima.’; *Kê kîmaš z glãvu?* ‘Što kimaš glavom?’; *Bãviju se z grüntem*. ‘Bave se obrađivanjem zemlje (poljoprivredom).’.

2.3. Sintaktičke službe pridjeva

Najvažnija i najčešća sintaktička služba pridjeva jest atributna: *lîepi čòveč, zelêna jãbuka, duõbra bãbica* ‘dobra baka’. Pridjevi se osim toga mogu naći i u predikatnoj službi:

a) kao imenski dio predikata: *Večêreš je tãk trûđen*. ‘Večeras je tako umoran.’; *Jãke je pospãni*.; *Tî si tãk duõbra*.; *Xčêre su bìli jãke vešêli*.¹⁶ ‘Jučer su bili vrlo veseli.’

b) kao predikatni proširci: *Zũtra bu se vèrnula srdita*. ‘Sutra će se vratiti srdita.’; *Zbũdil se je vešêli*. ‘Probudio se veseo.’; *Prêšêl je žalosten*. ‘Otišao je žalostan.’; *Zvîčkêli su ga vãn žìvuga*. ‘Izvukli su ga van živa.’.

2.4. Sintaktičke službe priloga

Prilozi najčešće imaju sintaktičku službu priložnih oznaka. Razlikuju se priložne oznake kojima se izriče cilj uz glagole kretanja i uz prijelazne glagole s ciljnom usmjerenošću i one kojima se izriče mjesto: *Idem dîma*. ‘Idem doma.’; *Dõma sam*.; *Smêjtê sam dèl vãn*. ‘Smeće sam stavio van.’; *Vũne sam se ìgrãl*. ‘Vani sam se igrao.’; *Ê stê se vrnũli nũtru?* ‘Jeste li se vratili unutra?’; *Nũtre smê dèlaši klobasice*. ‘Unutra smo radili kobasice.’; *Xõtla sam tuõrbu nãklu*. ‘Bacila sam torbu na pod.’; *Papîr je nãkê*. ‘Papir je na podu.’.

Priložne oznake cilja odgovaraju na pitanje *kãm?*, a priložne oznake mjesta na pitanje *dê?*: *Kãm je tuõ dèl?* ‘Kamo je to stavio?’; *Dê knîga jê?*.

U uporabi zamjениčkih priloga kao priložnih oznaka cilja i mjesta također se uočavaju različiti oblici: *Tãm je odnêšêl tũ vrêču*.; *Tũj je dèjčêc jêl*. ‘Ovdje je dječak jeo.’; *Sîm je mõja mãti dîela pênaze*. ‘Ovamo je moja majka stavila novac.’.

2.5. Spojevi riječi

Uz brojeve *dvã, trî, četiri, obadvã/obadvîe* imenice su muškoga roda u množini: *dvã brãti, trî stuõli* ‘tri stola’, *četiri mũži, obadvã pajdãši* ‘obojica prijatelja’.

¹⁶ Kao i u konjščinskom govoru (usp. Gudek 2013: 64), opaža se da se neodređeni pridjevi pojavljuju samo u imenskom predikatu, no ne uvijek.

U sintagmama s brojem *pět* i većim brojevima imenice su svih triju rodova u G mn.: *pět stuōlcof* ‘pet stolaca’, *šěst svīn*, *děsėt dějčęcof*, *pět miēst*.

U spoju lične zamjenice s brojevima *dvā*, *trī*, *čętiri* zamjenica je u nominativu: *mī dvā*, *ōni trī*, *vī dvīē*, *ōnę trī*. I kada je riječ o miješanom spolu, zamjenica i broj muškoga su roda: *Ōni dvā su sę posvādiļi* (*Jānķę i Slāva*).

Lične zamjenice u spoju s brojevima od pet nadalje dolaze u genitivu množine: *Nīh pęt ję došlē.*; *Nīx dėsėt popīēva*. ‘Njih deset pjeva.’.

„Imenice srednjega roda u množini i imenice pluralia tantum srednjega roda u nominativu i akuzativu množine imaju nastavak *-a*. Takve su primjerice *vrāta*, *kļīēša*, *rębra*, *rębrica*, *jętra*, *jętrica*, *plęča* ‘leđa’, *plūča*, *ļiēta*. Međutim atributi se s tim imenicama ne slažu, kako je uobičajeno, u rodu, broju i padežu, već samo u broju i padežu. Naime oblici atributa uz njih u ženskome su rodu množine: *drvēņę vrāta*, *pečęņę jętrica*, *onę kļīēša*, *sirūōvē rębrica*. No već se u Radoboju, mjestu koje graniči sa Šemnicom Gornjom, može naći drugačije stanje.” (Oraić Rabušić 2009: 266). U radobojskom govoru osim spomenutih sintagma mogu se čuti i sljedeće: *stęrganę kļīēšę* ‘slomljena kliješta’, *pečęņę rębriceę*, *zdrāvē plūčę*, *ņęgvę rębrę*, u kojih su spomenute imenice oblikom ženskoga roda množine i pluralia tantum ženskoga roda, a atributi se slažu s njima u rodu, broju i padežu.

2.6. Gramatičko ustrojstvo rečenice

2.6.1. Subjekt

Rečenice bez subjekta ili besubjektne rečenice jesu primjerice sljedeće: *Spī mu sę.*; *Oblačī sę.*; *Vędri sę vūņē*. ‘Vani se vedri.’; *Kmičī sę*. ‘Mračī se.’; *Grmī.*; *Bļęsičę sę*. ‘Bljeska.’ (o munjama); *Bīlē mę ję tāk strāh.*; *Nīē mę brīga za nič*.

Primjeri su sročnosti višečlanoga subjekta s predikatom sljedeći (Silić i Pranjaković 2005: 298–299):

1. Subjekti muškoga roda jednine slažu se s predikatom istoga roda u množini: *Ōtęc i nęgęf pajdāš cīēlu vudiēnku su pīļi x polničę*. ‘Otac i njegov prijatelj cijelo su popodne pili u podrumu.’.

2. Subjekti ženskoga roda jednine slažu se s predikatom istoga roda u množini: *Jēļica i nęjna sūsęda su sę vēč vrnūlē ž nīvē*. ‘Jelica i njezina susjeda već su se vratile s njive.’.

3. Subjekti srednjega roda jednine slažu se s predikatom muškoga roda u množini: *Mļīēķę i jājcę sę jōš nīesu skūxaļi*.

4. Subjekti različita roda jednine slažu se s predikatom muškoga roda u množini: *Děš i čěrnę něbę još nĕsu nęstāli.* ‘Kiša i crno nebo još nisu nestali.’; *Sĭn i sněxa su sę odsęliĭi ōd nas.*

5. Subjekti istoga roda u množini slažu se s predikatima istoga roda u množini: *Prŏdaleĭ su sę nĭvę i xĭžę.; Rezišli su sę trġuŏfci i našĭ sĭsędi.* ‘Razišli su se trgovci i naši susjedi.’; *Sā sęla i mĕsta su sę zmęnila.* ‘Sva su se sela i mjesta promijenila.’

6. Uz subjekte različita roda u množini predikat je onoga roda kojega je bliži (ili najbliži ako ih je više od dva) subjekt: *Smočilę su sę mājceĭ i xláčę.; Sprexitiĭi su sę stuŏlci i kāntę.* ‘Prevrnuli su se stolci i kante.’; *Pofārbana su uŏkna, lęseĭ i stuŏlci.* ‘Obojeni su prozori, ograde i stolci.’

2.6.2. Atribut

Službu sročnoga atributa imaju: pridjev, pridjevska zamjenica i broj.

1. pridjev kao dio sročnoga atributa: *Poglĕj vęliĭu xĭžu.; Tuŏ ję smrdŭča kęrpa.* ‘To je smrdljiva krpa.’; *Xŏjdi dŏlę po zmāzanu kāntu.* ‘Idi dolje po prljavu kantu.’; *Bāš ję lĭępe męstę.; Tuŏ su duŏbra dęca.; ĭmameĭ pri xĭžę mlādu snęxu.; Xnŭk od vučitela ję duŏbri dęjčęc.* ‘Učiteljev unuk dobar je dječak.’; *Sĭsędovę krāvę nigdę nĭję bilę.*

2. pridjevska zamjenica kao dio sročnoga atributa: *Tŏga kuŏnā smę xčęre kŭpiĭi.* ‘Toga konja kupili smo jučer.’; *Onā štāla ję zgorĭela.* ‘Ona je staja izgorjela.’; *Xŭ tę xĭžę sę sāmę dĭela.* ‘U toj kući samo se radi.’; *Posvādil sam sę s tŭ pŭcu.* ‘Posvađao sam se s tom djevojkom.’

3. broj kao dio sročnoga atributa: *Pęrvi pęs ję bĭl nājbuŏli.* ‘Prvi pas bio je najbolji.’; *Nŏsi tręjtę dĭētę.; U šęstom męsęcu sę pŏčņęju črięšņę zoriti.* ‘U šestom mjesecu počnu dozrijevati trešnje.’

Opaža se da se atribut ostvaruje u svim padežima, u oba broja i u sva tri roda.

Nalaze se i višočlani sročni atributi: *Dŭę nĭję bilę našuga duŏbruga sĭnęka dĭma.* ‘Dugo naš dobar sin nije bio doma.’; *ĭmęl ję lĭępu, vęliĭu tęlĭcu.* ‘Imao je lijepo, veliko žensko tele.’; *Spękla ję fini korŭzni krŭjęk.; X našę pęrve xĭžice fŭrt ję bilę sęga.* ‘U našoj prvoj kućici uvijek je bilo svega.’

U pravilu se, kada je riječ o jednome sročnom atributu uz imenicu, taj atribut nalazi u antepoziciji u odnosu na imenicu, no red riječi sastavnica višočlanoga sročnog atributa može biti drugačiji. Naime uz to što se atributi mogu naći ispred imenice, postoji mogućnost i da se nađu u postpoziciji u odnosu na ime-

nicu: *Děj mi, pròsim te, posūdi svòju tâsku čěrn̄u.* ‘Posudi mi, molim te, svoju crnu torbu.’; *Běržę mi děj ovū kântu biělu.* ‘Brzo mi daj ovu bijelu kantu.’; *Muōramę oprāti stâru brîenku drvęnu.* ‘Moramo oprati staru drvenu bačvu.’.

Česta je uporaba broja *jĕn* (*jĕdĕn*) uz imenicu ili imensku skupinu: *Tuō ję jĕna ľiĕpa pūca.* ‘To je jedna lijepa djevojka.’; *Sâki dān jĕdĕn čĕrni māčĕk tūt xójdi.* ‘Svaki dan ovuda hoda jedan crni mačak.’; *Z jĕnem prijâteļem sam sę dopĕļala.* ‘Dovezla sam se s jednim prijateljem.’; *Živjū x jĕnę mālę xĭzice.*; *Īmajū jĕnu mālū štālu z blāgem.* ‘Imaju jednu malu staju sa stokom.’; *Jĕna mōja sūsęda fūrt pomāžę drūgomu.* ‘Jedna moja susjeda uvijek pomaže drugomu.’. Pojedini dijalektolozi taj broj u kajkavskom narječju smatraju neodređenim članom i dovode ga u vezu s njemačkim članom *ein* (Lončarić 1994: 150). Autorice Stolac i Holjevac u opisu jednoga govora čakavskoga narječja taj oblik također proglašuju svojevrsnim članom jer nema svoje pravo značenje broja. Ta riječ, smatraju autorice, najčešće znači ‘neki’ i naglašuju da u pojedinim primjerima kontekst uopće ne dopušta zamjenu kojim drugim brojem (Stolac i Holjevac 2003: 143).

Nesročni atribut „ne slaže se s imenskim riječima, nego je s njima u rekcij-skome odnosu ili odnosu pridruživanja” (Silić i Pranjković 2005: 311). Autori gramatike razlikuju nesročni atribut koji stoji uz imenske riječi s konkretnim značenjem od onoga koji stoji uz odglagolne ili otprijdevne imenice. Prvi obično označuje: posvojnost, kakvoću, dijelnost, namjenu, mjesto, vrijeme (Silić i Pranjković 2005: 312): *Uōtpāl ję jĕn šrāf na lādice.* ‘Otpao je jedan vijak na ladicu.’; *Nĕčę nositi rúbačę s dūgi rukāvi.* ‘Ne želi nositi košulje s dugim rukavima.’; *Děj mi natuōči mālę mľiĕkâ.*; *X dānu pojĕm sāmę jĕnu šnitū krūjĕka i spĭjĕm jĕnu šālicu čāja.* ‘Tijekom dana pojedem samo jednu šnitū kruha i popijem jednu šalicu čaja.’; *Dopĕļal ję dvĭe prikoļice dĕrf.* ‘Dovezao je dvije prikolice drva.’; *Pūņę ľiĕt bu jōš požĭvĕla.* ‘Još će poživjeti mnogo godina.’; *Tuō ję bilę xĕřę xvĕčĕř.* ‘To je bilo sinoć.’. Nisu uobičajeni nesročni imenički spojevi riječi koji sadržavaju glagolsku imenicu ili imenicu tvorenu od glagola. Primjericice *Vesĕļim sę kę buju mę pōzvaļi k sĕbę dĭma.* ‘Veselim se što će me pozvati k sebi doma / veselim se pozivu u posjet.’; *Žālostĕn sam kę ję prĕšĕļ.* ‘Žalostan sam što je otišao / žalostan sam zbog njegova odlaska.’; *Nĕma rát ĩti kupūvāt.* ‘Ne voli ići kupovati / ne voli ići u kupovinu.’; *Dĕņę smę nič nĭĕ prōdaļi.* ‘Danas ništa nismo prodali / danas nam nije išla prodaja.’; *Sâki sę vesĕļi da pobĭĕdi.* ‘Svatko se veseli kad pobijedi / pobjeda veseli svakoga.’; *Ję mu triĕba prĕspāti si čĕz dān.* ‘Potrebno mu je da odspava tijekom dana / potrebno mu je spavanje tijekom dana.’; *Rāda sę šĕčĕ.* ‘Voli se šetati / voli šetnje.’; *Vučĭm sę ľiĕpę pĭsāti.* ‘Učim lijepo pisati / učim lijepo pisanje.’.

2.7. Preobliske rečeničnoga ustrojstva¹⁷

2.7.1. Nijekanje

Nijekanje se smatra preoblikom koja mijenja rečenično značenje, a gramatičke odnose unutar rečeničnoga ustrojstva ostavlja nepromijenjenima (Katičić 2002: 140, Barić i dr. 1997: 444). Rečenica s niječnim prezentom sastoji se od predikata kojemu se dodaje niječna čestica *ne*: *Ōn tuō nigdār ne dīela*. ‘On to nikad ne radi.’; *Ne vōli pripovīedati*; *Xū ti škuōrni se ne smīče*. ‘U tim se čizma ne kliže.’ Niječni se imperativ tvori riječju *nāj/nājte* i infinitivom konkretnoga glagola: *Nāj iskāti pīsmē*. ‘Ne traži pismo.’; *Nājte se tak mūčiti, počinite si*. ‘Ne mučite se tako, odmorite se.’ Niječni su oblici pomoćnoga glagola *biti* sljedeći: *nīesam* (*sam nīē*), *nīesi* (*si nīē*), *nīē*, *nīesme* (*smē nīē*), *nīestē* (*stē nīē*), *nīesu* (*su nīē*). Zanimjekani se perfekt tvori na dva načina:

1. pomoćni glagol *biti* u potvrdnom je obliku, a negacija je odvojena od njege i dolazi u postpoziciji¹⁸: *Jā sam tuō nīē naprāvīl*; *Tī si tū kērpū nīē zvīēkēl vān?* ‘Nisi li ti tu krpū izvukao van?’; *Vī stē nū nīē dōbrē poslūšaī*. ‘Vi nju niste dobro slušali.’

2. pomoćni glagol *biti* u niječnom je obliku: *Xčēre nīesam išla k bābice*. ‘Jučer nisam išla baki.’; *Nigdār se nīesme posvādiī*. ‘Nikad se nismo posvađali.’

Niječne se rečenice s niječnim oblicima neodređenih zamjenica tvore kako je u primjerima navedeno: *Z nikēm nīē dōšla*; *Za nič ga nīē briga*; *Za nikakvę pēnazę tę nēm poslūšal*. ‘Ni za kakav novac neću te poslušati.’ Tipično je ponavljanje negacije: *Nigdār nīē imīela nikakvu līepu ōpravu*. ‘Nikad nije imala kakvu lijepu haljinu.’; *Nīxci se ž nīmi ni ne spomīna*. ‘Nitko s njima ne razgovara.’

2.7.2. Pitanje

Katkad je samo intonacija oznaka pitanja: *Tī bi tuō znāl dēlati?*; *Kūpila buš krūjēk dēneš?*; *Mām tanīer vērnēm x lādicu?* ‘Odmah tanjur vratim u ladicu?’

Osim intonacijom upitne rečenice obilježene su pojavom upitne čestice *ę*: *Ę bumę se zūtra vidīi?* ‘Hoćemo li se sutra vidjeti?’; *Ę si nīē čūl kę tę pītala?* ‘Nisi li čuo što te pitala?’; *Ę stę bīli x cīrkvę?* ‘Jeste li bili u crkvi?’; *Ę stę pojēli?*; *Ę mę rāzmeš?*; *Ę ję tuō nējnję dīētę?* ‘Je li to njezino dijete?’

Pitanje se tvori i upitnim zamjenicama i priložima: *Duō ga ję tam dēl?* ‘Tko ga je tamo stavio?’; *Kę xōčuš ōd manę?* ‘Što želiš od mene?’; *Čīf ję tuō čōvęk?*

¹⁷ Ovo je poglavlje načinjeno prema *Hrvatskoj gramatici* (1997.) i *Sintaksi hrvatskoga književnog jezika* (2002.).

¹⁸ Takav se perfekt češće rabi u starijih govornika i danas već vrlo rijetko u mladih.

‘Čiji je to čovjek?’; *Kakvu flašu je donjšel?* ‘Kakvu je bocu donio?’; *Kūt tuō xòjdite?* ‘Kuda to hodate?’; *Kàm si pospràvil bāt?* ‘Kamo si spremio bat?’; *Dè vī živītè?*; *Kùliķe je vūr?* ‘Koliko je sati?’; *Dà butę zgotuōviļi?* ‘Kada ćete završiti?’.

2.8. Red riječi

Zamjeničke i glagolske klitike mogu biti zanaglasnice i prednaglasnice. Mogu se nalaziti na početnome mjestu u rečenici i izgovaraju se zajedno s naglašenom riječju koja slijedi iza njih: *Bi ti povīedala?* ‘Da ti kažem?’; *Su ti rēkļi kē sam naprāvila?*; *Mi sę tuō sāmę xčīnīlē.* ‘To mi se samo učinilo.’; *Ga je xvūdril.* ‘Udario ga je.’. Također se glagolske klitike mogu naći na kraju rečenice: *Pokāzal sę im je.*; *Špuōtal ih je.* ‘Korio ih je.’; *Podrāgāl ju je.*

Vezano uz međusobni položaj zamjeničkih klitika i položaj zamjeničkih klitika u odnosu na glagolske valja reći da se prvo navode dativne, zatim genitivne i na kraju akuzativne klitike te da zamjeničke klitike prethode glagolskima: *Dīedek mi ga je prečital.* ‘Djedica mi ga je pročitao.’; *Ōni su je ga dāli.* ‘Oni su joj ga dali.’; *Bum ti ju dopēļl.* ‘Dovest ću ti je.’.

Uz povratne glagole i u pasivnih konstrukcija iza zanaglasnica uglavnom se ne izostavlja glagolska zanaglasnica *je*: *Smiļil sę im je.*; *Naprāvīlē sę je tuō kē je bilē triēba.*; *Sūsēda sę je jāķe obradūvala.* Također valja napomenuti da je uz povratne glagole redosljed zanaglasnica takav da element *sę* prethodi zamjeničkoj zanaglasnici: *Ōn sę je je smējal.* ‘On joj se smijao.’; *Ē si sę im duōpāl?* ‘Jesi li im se svidio?’; *Ōteč sę mu tāk radūje.*

3. Zaključak

U ovom su se radu u kratkim crtama iznijela pojedina sintaktička obilježja govora Šemnice Gornje, kako je uobičajeno u uporabi. Unutar problematike sintaktičke službe glagolskih oblika valja istaknuti da se infinitiv često rabi uz prijedlog *za* kao dio atributa: *smēsa za palačīnķe dēlati*; *kērpa za puōdę rībati* ‘krpa za brisanje podova’. Osim toga rabi se, između ostaloga, i uz glagole koji označuju mišljenje, osjećanje, percipiranje kao dopuna uz objekt u akuzativu (uz *kako*-rečenice): *Vīdēl sam ga xojđiti okuōlu.*; *Čūla sam ga popīēvāti xīže.* ‘Čula sam ga kako pjeva u kući.’. Također vrijedi naglasiti da je uobičajena uporaba imperativa glagola *dati* i *iti* uz imperativ glavnoga glagola tipa: *Dēj tuō naprāvi!*; *Dējtę tuō zīēmītę!* ‘Uzmite to!’. Govoreći o sintaktičkoj službi padeža, ističemo da je slavenski genitiv dosta čest (*Dūģe nīje pēķla krūjēka.*); dativ

namjene nalazi se, između ostaloga, u sljedećim primjerima: *Kūpiļi su si nūõvu āltu.*; *Obēčāl si jē da bu sē poprāvil.*; u pravilu se rabi vremenski akuzativ, a ne vremenski genitiv: *Bilē jē tūõ ovū nūõč.* ‘Bilo je to ove noći.’; *Tūõ sē dogodilē lājnsķē lēte.* ‘To se dogodilo prošle godine.’; nema besprijedložnoga instrumentalala. Pridjev je ili u atributnoj službi (*līēpi čovek, zēļēna jābuka*) ili u predikatnoj službi (*Večēres jē tak trūden.* ‘Večeras je tako umoran.’).

Vežano uz službu priloga, razlikuju se priložne oznake kojima se izriče cilj uz glagole kretanja i uz prijelazne glagole s ciljnom usmjerenošću i one kojima se izriče mjesto: *Idēm dīma.* ‘Idem doma.’; *Dōma sam.*; *Smētjē sam dēl vān.* ‘Smeće sam stavio van.’; *Vūñē sam se īgrāl.* ‘Vani sam se igrao.’. Kada se govori o spojevima riječi, valja napomenuti da su uz brojeve *dvā, trī, četiri, obadvā/obadvīē* imenice muškoga roda u množini: *dvā brāti, trī stuõļi* ‘tri stola’, *četiri mūži, obadvā pajdāši*.

U poglavlju o gramatičkom ustrojstvu rečenice, detaljnije se analiziraju subjekt i atribut. Uočava se česta uporaba broja *jēn (jēden)* uz imenicu ili imensku skupinu: *Tūõ jē jēna līēpa pūca.* ‘To je jedna lijepa djevojka.’; *Sāki dān jēden čērni māčēk tūt xōjdi.* ‘Svaki dan ovuda hoda jedan crni mačak.’. Kratko su se analizirale i dvije preobliske rečeničnoga ustrojstva, tj. nijekanje i pitanje. Tipično je ponavljanje negacije: *Nixči sē ž nīmi ni nē spomīna.* Pitanje se tvori i upitnim zamjenicama i prilozima, kao i upitnom česticom *ē*: *Ē bumē sē zūtra vidļi?* U vezi s redom riječi valja reći da zamjeničke i glagolske klitike mogu biti zagnaglasnice i prednaglasnice.

Literatura:

- BARIĆ, EUGENIJA I DR. 1997. *Hrvatska gramatika*. Školska knjiga. Zagreb.
- BRABEC, IVAN; HRASTE, MATE; ŽIVKOVIĆ, SRETEN. 1958. *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Školska knjiga. Zagreb.
- ČERVENÁ, VLASTA I DR. 2001. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Akademie věd České Republiky. Praha.
- GUDEK, VEDRANA. 2013. *Opis govora Gornje Konjščine*. Diplomski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. 145 str.
- IVŠIĆ, STJEPAN. 1996. *Jezik Hrvata kajkavaca*. Prir. Lisac, Josip. Matica hrvatska – Ogranak Zaprešić. Zaprešić.
- JEDVAJ, JOSIP. 1956. Bednjanski govor. *Hrvatski dijalektološki zbornik* I. 279–330.
- KATIČIĆ, RADOSLAV. 2002. *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Nakladni zavod Globus. Zagreb.

- LONČARIĆ, MIJO. 1994. O kajkavskoj sintaksi. *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik* 20. 137–154.
- LONČARIĆ, MIJO. 1996. *Kajkavsko narječje*. Školska knjiga. Zagreb.
- LONČARIĆ, MIJO. 2005. *Kajkaviana & alia, Ogledi o kajkavskim i drugim hrvatskim govorima*. Zrinski – Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Čakovec – Zagreb.
- MATASOVIĆ, RANKO. 2011. *Croatian Reflexive Constructions from the Historical Point of View*. (Rukopis).
- ORAIĆ RABUŠIĆ, IVANA. 2009. Fonološki opis govora Šemnice Gornje. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 35. 257–279.
- ORAIĆ RABUŠIĆ, IVANA. 2013. *Struktura povratnih glagola i konstrukcije s elementom se u hrvatskome jeziku*. Doktorski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. 214 str.
- RAGUŽ, DRAGUTIN. 2010. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Vlastita naklada. Zagreb.
- SILIĆ, JOSIP; PRANJKOVIĆ, IVO. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Školska knjiga. Zagreb.
- STOLAC, DIANA; HOLJEVAC, SANJA. 2003. Metodološka načela za proučavanje dijalekatske sintakse. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 12. 137–149.
- TEŽAK, STJEPKO; STJEPAN BABIĆ. 2004. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Priručnik za osnovno jezično obrazovanje. Školska knjiga. Zagreb.

On the syntax of the dialect of Šemnica Gornja

Abstract

The paper covers some of the syntactic properties of the dialect of Šemnica Gornja based upon the results of the author's own field work and the available literature dedicated to the Kajkavian dialect group. It includes the issues of the syntax of tenses, the syntax of cases, the syntactic function of certain word types (such as adjectives in a predicative function, adverbs and prepositional phrases as complements of the goal verbs, etc.). Special attention is paid to subject and attribute in the analysis of the grammatical structure of sentences. This is followed by an analysis of two operations of the grammatical structure: negation and interrogation. The paper ends with a review of some of the characteristics of syntactic word order (especially the position of enclitics).

Ključne riječi: Šemnica Gornja, kajkavsko narječje, sintaksa

Keywords: Šemnica Gornja, Kajkavian dialects group, syntax

